

УДК 37:330.342.23

Сакун А.В., канд. філос. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна, e-mail: Sakun_av@mail.ru

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ПАРАМЕТРАХ «СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»

Sakun A.V., Cand. Sci. (Philos.)

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: Sakun_av@mail.ru

EDUCATIONAL PROCESS IN THE PARAMETERS OF «KNOWLEDGE SOCIETY»

***Мета.** Дослідження освітнього процесу на сучасному етапі цивілізаційного розвитку людства.*

***Методика.** Розглянуто освітній процес як стратегічне завдання з формування мислячої, креативної особистості. Розкривається роль інформаційно-комунікаційних технологій у становленні «суспільства знань», яке є складовою філософії, основаної на принципах індивідуалізації, основа якої – інтелектуально-розумова домінанта.*

***Результати.** Сучасна техногенна цивілізація здійснює через формування нового стану людської свідомості вплив на розвиток освіти. Атрибутом сучасного мислення, основою формування творчої особистості є інновації освітньої теорії та практики. Освіта сьогодні є найбільш масовою та найбільш стратегічно орієнтованою сферою діяльності суспільства. Отже, вироблення ефективної стратегії вдосконалення освітнього процесу має сприяти глибокому вивченню та філософському узагальненню як реально життєвого досвіду, так і перспектив подальшого розвитку нашої цивілізації.*

***Наукова новизна.** Базуючись на методичних принципах комунікативної теорії та філософії освіти, досліджено проблему освіти як сферу глобалізованого соціального буття, соціальний інститут та її адаптацію до потреб суверенної держави, інтеграції до міжнародного освітнього простору.*

***Практична значущість.** Практична значущість статті полягає в розкритті актуалізації проблеми розвитку освіти в контексті філософського осмислення, відкриває можливості реалізації особистісного потенціалу саме у складному та багатогранному світі глобальних трансформацій.*

***Ключові слова:** освіта, суспільство знань, інформаційне суспільство, знання, цивілізація, глобалізація.*

Постановка проблеми. Сучасні дискусії про знання загалом і знання в соціально-культурних трансформаціях чітко демонструють актуальність, що зростає, питання про статус концепції «суспільства знання». Перехід до нього зумовлений постіндустріальною фазою розвитку цивілізації, в якій генерування знань набуває вигляду та масштабів як системно організованої фундаментальної науки, так і прикладних розробок різноманітного призначення. Економічна та політична могутність, конкурентоспроможність стають неможливими без розвинених сфер науки і освіти, які забезпечують виробництво та застосування знання.

Метою статті є дослідження освітнього процесу на сучасному етапі цивілізаційного розвитку людства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Перехід до «суспільства знань» пов'язаний насамперед з «інформатизацією суспільства», основою чого є небачений

прогрес в інформаційно-комунікаційних технологіях, зокрема появою та розвитком глобальної мережі Інтернет. Безперечно, інформатизація суспільства стала першою стадією становлення «суспільства знань». Воно починає формуватися в контексті теорії «постіндустріального суспільства», сформульованої Д. Беллом у 60-х роках, яка набула зрілості в середині 70-х років у фундаментальних працях Е. Тоффлера. Починаючи з 80-х років зазначена теорія повністю визначала погляд світового наукового співтовариства на сучасний соціум. Це сталося не тільки тому, що вона пояснювала історію людства, структуру сучасного західного суспільства та рушійні сили його розвитку, а й давала змогу прогнозувати майбутнє, що робило її справжньою науковою теорією за всіма епістемологічними стандартами.

Зауважимо, що на відміну від інших ресурсів знання має сьогодні певні специфічні ознаки. Перша – знання, по суті, не є конкурентним ресурсом, тобто воно є загальнодоступним. Тепер ним можуть користуватися водночас багато людей, а не так, як раніше, коли доступ до нього був обмежений. Друга ознака – знання як таке є нематеріальним, а тому вічним, «нетлінним» (Платон). Третя – для знання немає «прямої» дороги, воно накопичується нелінійно, тобто завдяки відкриттям і осяянням воно зростає стрибкоподібно. Четверта ознака – знання відносно, тобто кожний окремих фрагмент знання набуває значення лише в системі інших фрагментів, які утворюють контекст. П'ята – знання кумулятивне, оскільки може поєднуватися з іншим знанням. Чим більше знань, тим різноманітніші й корисніші з них комбінації. Шоста ознака – знання є найбільш мобільним ресурсом. Сьома – знання можна «стиснути» до ряду абстракцій і символів (тобто воно компактне). Восьма ознака – знання невичерпне та накопичується зі швидкістю, що зростає. Але головна характеристика знання – воно унікальне, на відміну від товарів, на які існує ринкова ціна, а також вибіркове. Останнє означає доступність знання тільки тим, хто може завдяки своїм здібностям і освіті його засвоїти, а отже, володіти ним і користуватися. Іншими словами, знання – елітарний продукт науки і культури, хоча й доступне сьогодні загальній системі освіти. Проте знання стає безпосередньою виробничою силою постіндустріального суспільства [1, с. 25].

Ефективне використання знань перетворює постіндустріальне суспільство на техногенну цивілізацію, оскільки в її розвитку вирішальну роль відіграють знання. На їх основі відбувається застосування «нових технологій, причому не тільки виробничих, які забезпечують економічне зростання, а й технологій соціального управління і соціальних комунікацій» [2, с. 19].

Характерною ознакою техногенної цивілізації є особливе уявлення про людину як діяльну істоту, розуміння діяльності як процесу, спрямованого на перетворення природи та підкорення її людині. Влада людини при цьому поширюється не лише на природні, а й на соціальні об'єкти. Природа розуміється в техногенній цивілізації як особливе, упорядковане поле об'єктів, які є матеріалами і ресурсами для людської діяльності. Передбачалося, що ці ресурси безмежні. У системі домінуючих життєвих смислів техногенної цивілізації посідають особливе місце цінність інновацій і прогресу, які неможливі й немислимі без знання. Для постіндустріального суспільства інновації і прогрес стають самоцінністю.

Успіх перетворювальної діяльності, яка зумовлює позитивні для людини результати і соціальний прогрес, розглядається в техногенній цивілізації як «обумовлений знанням законів зміни об'єктів. Таке розуміння органічно пов'язується з пріоритетною цінністю науки, яка надає знання про ці закони. У цьому типі культури наукова раціональність є домінантою в системі людського знання, справляє активний вплив на всі інші його форми». Також серед ціннісних пріоритетів техногенної культури виокремлюється особливе розуміння влади і сили, котрі, як соціальні феномени, також стають об'єктами технологічного маніпулювання [2, с. 20]. Зазначені та інші цінності є «своє-

рідним геномом техногенної цивілізації, її культурно-генетичним кодом, відповідно до якого вона відтворюється та розвивається» [2, с. 22], – підсумовує В.С. Стьопін.

Постіндустріальне суспільство є фазою розвитку техногенної цивілізації, головною особливістю якої є зміна способу життя. Знання, наука, освіта, технологічний прогрес і всеосяжний ринок породили інший спосіб мислення, небувало збільшений ринок споживання. Власне, це й зумовило феномен «суспільства знань».

У контексті методологічного дискурсу «суспільства знань» в іншому теоретичному і практичному вимірі постають звичні й усталені соціальні, політичні, економічні поняття, категорії, гіпотези, закони, принципи тощо. Так, вартість товару в «суспільстві знання» може зростати як унаслідок застосування факторів виробництва, так і за рахунок додаткових властивостей продукту і додаткових послуг, які з'являються в результаті цілеспрямованого використання знання як нового фактора виробництва. Здебільшого подібне застосування знання відбувається у вигляді пошуку, ретельного відбору та реалізації ідей щодо покращання якостей і споживчих властивостей товару, розширення можливостей його застосування тощо. Набуття таких «знанневих» характеристик пов'язане зі значними інвестиціями компаній в активи, які одержали назву «непомітних активів» [3, с. 9]. Завдяки цим інвестиціям компанії, які випускають на ринок товари зі «знанневими» властивостями, тобто новаторські компанії, які прагнуть йти шляхом інновацій і нового способу мислення, здобувають конкурентні переваги. У сучасних умовах така стратегія, орієнтована на примноження «непомітних активів» і «людського капіталу», дає можливість компаніям вибудовувати найефективнішу конфігурацію конкурентних переваг, формувати і диктувати свої стандарти, удосконалювати управлінські й маркетингові технології та виробляти таким чином товари зі зростаючою частиною постійно поновлюваних «знанневих» властивостей, розраховуючи, звичайно, на глобальний характер постіндустріального суспільства як умови «суспільства знань».

Важлива ознака сучасного світу – те, що товаром, причому особливого типу, стає саме знання. Це пов'язане з певними особливими властивостями знання як результату наукової, культурної та інших видів діяльності. Відповідно до традиційних уявлень про товар таким є вироблений для продажу продукт, власник якого продає його покупцю (споживачу) за ринковою ціною – ціною рівноваги попиту і пропозиції, яка при цьому не повинна бути нижче граничних витрат. Коли ж ідеться про товар-знання, то, здавалося б, стабільні економічні поняття – «виробити», «власник», «продати», «ціна», «спожити» і навіть такі, як «капітал», «інвестиції», «активи», «управління» та ін. – стосовно знань втрачають звичні контури й образ. Адже нове знання не може виникнути, наприклад, за умови традиційних сільгоспробіт або на конвеєрі, а є результатом, причому часто несподіваним, творчої мисленнєвої діяльності: чи то окремих дослідників, чи професійної скоординованої групи вчених.

Не вдаючись до аналізу всієї літератури, присвяченої проблемі «знання» в постіндустріальному суспільстві (Ф. Махлуп, Б. Мільнер, Д. Ходжсон, Т. Сакайя, В. Іноземцев та ін.), виокремимо концепцію К. Війґа, який структурує знання, необхідні для сучасного суспільства, відповідно до чотирьох концептуальних рівнів: знання щодо мети (світогляд, цілі, система понять); систематичні знання (знання систем, схем, методів); практичні знання (пов'язані з умінням приймати рішення); автоматичні знання (застосовуються без залучення логічних міркувань) [4, с. 83]. За рівнем системності, як зазначалося, розрізняють інтуїтивні, понятійні, систематизовані знання.

Досліджуючи специфіку «суспільства знань», у цьому випадку акцентуючи увагу на знанні-товарі, важливо розрізняти процеси генерації та об'єктивізації знань. Генерація знань – процес «еманації», творення нового знання шляхом перероблення інформації. Джерелом генерації нового знання є інтелектуальна активність. Об'єктивізація знань – процес перетворення знання з суб'єктивної в об'єктивну форму, пов'язану з

різними матеріальними носіями (технічне обладнання, документація, бази даних, програми тощо). Тут ми і підходимо до знання-товару. Його розуміння виходить із загальноновизнаного факту, що в постіндустріальному суспільстві знання, інформація є не просто втіленою в засоби виробництва субстанцією, а безпосередньою продуктивною силою, стратегічним ресурсом, імпульсом приведення в дію енергії соціально-економічних систем. Стосовно знання-товару, то для знання сьогодні характерна просторова необмеженість, багатоманітність форм втілення, взаємозв'язок і взаємовплив. У такому аспекті знання й може стати товаром.

Необхідно звернути увагу на знання як на ідеальне утворення, що й виокремлює його як знання-товар. Воно виходить за межі основних принципів ринкової економіки, оскільки «багато нематеріальних товарів, таких як консалтингові послуги, професійна підготовка, освіта, розваги, створюються виробниками і споживачами спільно. Хто тут покупець, а хто продавець? Ще одна причина полягає в тому, що виробничі можливості (пропозиція) часто визначаються споживачами, а не офіційними виробниками. Надлишкові виробничі потужності, наявність яких згубно впливає на ринки матеріальних благ, підвищують ефективність ринків нематеріальних активів» [5, с. 393]. Це цілком законірно для «знаннєвої економіки» («економіки знань»).

Підкреслимо, що на відміну від інших товарів, виробництво яких можна збільшити, тобто тиражувати за рахунок автоматизації, зводячи до мінімуму участь людини, виробити знання без людини неможливо, а передання і використання цього знання іншими людьми – питання не тиражування і продажу, а умов доступу. Тиражувати можна лише матеріальні носії знання (точніше носії інформації про відчужене знання).

Знання, як зазначалося (за винятком знання кодифікованого, потаємного), за природою є суспільним благом, тобто доступне всім. Споживання його іншими людьми не призводить до зникнення знання. Однак значні зовнішні ефекти знання можуть бути причиною обмеження доступу інших людей до знання з метою змусити їх «компенсувати творцю знань здійснені ним витрати або збільшити його дохід» [3, с. 11]. Це досягається за допомогою нової галузі права – права інтелектуальної власності.

Важливим аспектом цієї проблеми є те, що внаслідок застосування власниками «знаннєвих» товарів норм права інтелектуальної власності технологічні можливості безмежного доступу до знань і створення ситуації їх множини не реалізується повною мірою. «Якщо створення прав інтелектуальної власності виключає доступ інших потенційних користувачів, має місце марнотратство», – пишуть французькі економісти П.А. Давід і Д. Форє [10]. Адже воно означає заборону доступу до знання не тільки як споживчого блага, а і як фактора виробництва, а отже, обмеження прогресу у сфері знання. У знання, таким чином, виникає «квазівласник», інститут якого дає змогу вирішити проблему «зовнішніх ефектів», однак ціною посилення нерівності в доступі до знань, яке в умовах «глобального світу набуває масштабів нерівності між країнами» [3, с. 11]. Як правило, ця нерівність є високотехнологічною.

Одним із найважливіших показників «суспільства знань» є революція в інформаційно-комунікаційній сфері. Вона привела до збільшення потужності обчислювальної техніки, зниження вартості передання інформації (в обох випадках у 10 000 раз на один вкладений долар за останні 20 років) та інтеграції обчислення і зв'язку на базі цифрових технологій. У перше десятиліття XXI століття темп змін ще більше прискорився, постійно розширюються доступ до інформації, можливості виробництва, збереження, передання та застосування знань.

Як синонім «суспільства знання» часто вживають термін «мережеве суспільство», який відображає феномен появи інституту нового типу у сфері виробництва й використання знання у вигляді неформальних мереж – корпоративних і персональних. Як «корпоративна мережа» вони постають у вигляді величезного потоку повідомлень, ста-

новлячи серйозну віртуальну надбудову над організаційною структурою соціуму. «Простежте потік електронних повідомлень, і ви зумієте простежити кластери знань і влади всередині компаній. Це дуже просто: достатньо визначити, кому адресовані найважливіші електронні послання», – зазначає Л. Едвінссон [4, с. 83]. Персональні мережі також є віртуальними клубами спілкування, тобто спільнотами з каналами спілкування, що обмінюються досвідом і знаннями, які можуть мати з цієї причини цілком реальний потенціал соціальної цінності.

Становлення «суспільства знань» можливе лише за умови формування й ефективного функціонування в соціоекономічному житті інноваційних систем. Ця умова впливає із самої природи головного ресурсу суспільства нового типу – знання. Для того щоб знання було використане, потрібно, щоб відбулося перетворення знання в нове, з'явилися інновації. Воно виникає не спонтанно, а в результаті цілеспрямованої дії значної кількості знаючих, освічених людей, завдяки яким існує відповідне культурне, інтелектуальне середовище.

Суспільний розвиток у напрямі формування інноваційного суспільства по-новому ставить питання організації освіти й обліку імперативів ринку освітніх послуг. Домінуючою концепцією організації системи освіти стала концепція постійної (довічної) освіти, яка гнучко поєднує базові освіти молоді й періодичні навчання дорослих. Базова освіта на рівні вищої освіти також характеризується змінами, у тому числі зумовленими необхідністю гнучкого пристосування до вимог ринку праці, включаючи зміни в змісті освіти (пріоритетність практико-орієнтованих програм), структурі, технології і організації навчання (індивідуальні траєкторії навчання, акцент на самостійній роботі студентів, посилення дослідницької складової навчання, застосування комп'ютерних технологій, зокрема технологій дистанційного навчання), фінансуванні (зростання приватного фінансування) тощо. Якісні зміни відображають нові підходи до розуміння освіченості: потрібні не просто носії «чистих знань», а люди, які володіють знаннями і компетенціями, достатніми для їх негайного застосування, здатні їх постійно поновлювати та вдосконалювати відповідно до логіки розвитку економіки знань [4, с. 28-29]. Головна властивість «суспільства знань» – генерувати нове знання та забезпечити його застосування. Тобто знання й компетенція людини забезпечують продуктивність конкретної практичної дії.

Зростання ролі знання, як і кожне інше значуще явище суспільного життя, стало об'єктом уваги держави. Багато країн, вибудовуючи стратегію свого розвитку, в її основу закладають програми посилення інтелектуального потенціалу шляхом розвитку освіти, сприяння компаніям у зміцненні їх інтелектуального капіталу в підтримці інноваційного малого і середнього бізнесу. Це є наочним свідченням розуміння того, що «використання знань примножує результати господарської діяльності значно ефективніше, ніж застосування будь-якого іншого виробничого фактора» [6, с. 2]. У зв'язку з чим змінюється характер впливу держави на спрямованість економічної політики, економіку загалом. Подібні зміни властиві ЄС, де за наявності високого рівня координації економічної політики розробляють різні програми розширення модернізації та гармонізації освіти, використання інформаційних технологій, інфраструктури, інновацій, нових стратегій і методологій пізнання.

У міру становлення «суспільство знань» формує новий тип взаємодії з іншими країнами. Взаємодоповнюваність, взаємопроникнення, взаємозв'язок економік надають знанню масштаб глобального суспільного блага. Усвідомлення того, що знання як феномен перетворилися на рушій соціально-економічного розвитку та забезпечення доступу до знань дає змогу прискорити процес подолання слабкої розвинутості 75% населення планети, відображається, зокрема, у прагненні провідних країн сприяти поширенню знань за межами країни-генератора, перетворюючи їх на об'єкт глобального споживання.

У зв'язку з цим потрібно враховувати проблему негативних соціальних і політичних наслідків застосування знань у міжнародному масштабі. Зокрема, зростає інформаційна нерівність, навіть з переходом до цифрових технологій. Змінюється саме становище людини в умовах розвитку інформаційних технологій і переходу до нанотехнологій. Використання кожної технологічної форми зумовлює так чи інакше її інтеріоризацію і, як наслідок, «видозміну відношення людини з реальністю крізь призму можливостей, що виникають. Кожна нова технологія в процесі її використання змінює типологію людини, яка, у свою чергу, знаходить усе нові й нові способи її подальшого використання» [7, с. 85]. Потрібно враховувати, що знання об'єктивно утворюють не лише ситуацію, що склалася, а й передумови відставання країн, поглиблення розриву в рівнях розвитку і, таким чином, глобальних суперечностей. Вільне циркулювання інформації та можливість необмеженого доступу до знань може стати не лише причиною їх використання на шкоду людству, а й причиною духовної (антропологічної) кризи. Тому «людина інформаційного суспільства повинна бути завжди обережною щодо спокус надтехнологічного машинного світу, щоб не перетворитися на його придаток» [7, с. 89]. Для цього потрібно не тільки користуватися перевагами знань, а й постійно прагнути зрозуміти, що вони несуть самі по собі.

Необхідно враховувати зміну концептуальних підходів і конфігурації умов конкурентоспроможності країн унаслідок впливу знанневого фактора. Конфігурація переваг країни, яка успішно просувається шляхом створення «суспільства знання», починає відрізнятися від структури факторів, які формують конкурентоспроможність розвинутої країни. Це пов'язано зі зміною структури стратегічних активів компаній, що формують основу національної економіки. Результати їх діяльності дедалі більше залежать від ефективності використання інтелектуального капіталу та його складових частин – людського і структурного капіталу, іншими словами, від уміння компанії ефективно управляти персоналом, «знанневими», інформаційними й організаційними ресурсами, можливостями відносин з партнерами і клієнтами, репутації компаній, їх інноваційної культури, здатності реагувати на «постійно мінливе конкурентне зовнішнє середовище» [3, с. 32].

Перехід до «суспільства знань» з необхідністю поставив проблему методологічного виміру шляху досягнення і перспектив такого суспільства. Специфіка методології в цьому аспекті полягає в оцінці знань з позиції методу «подвійності», який розкриває сутність подвійної структури суспільних явищ [8, с. 5]. З погляду такого методу знання є продуктом особливого виду, який, з одного боку, постає окремим товаром, а з іншого – суспільним благом, що належить усім.

Одним із перших методологічних підходів у дослідженні інноваційних процесів у «суспільстві знань» є концепція «розсіяного знання», яку сформулював видатний мислитель Ф. фон Гайєк. Головний пункт цієї концепції – уявлення про ринок як про особливий інформаційний устрій, який обумовлює виявлення, використання та координацію знань мільйонів незалежних один від одного людей. «Інформація і освіта, – зазначає мислитель, – можуть бути продані конкретним людям, які спочатку не знають, що це могло б дати їм переваги – і що разом з ними від цього продажу переваги можуть здобути й інші люди» [9, с. 383]. Наприклад, це показують знання, які необхідні індивіду, щоб підкорятися установленим законам. Як один із «найефективніших інструментів передання інформації» ринок постійно накопичує знання, корисні для діяльності індивіда.

Зауважимо, що конкурентне суспільство дає змогу максимально зменшити неминучу асиметрію потоків інформації, а також забезпечити синтез гранично конкретного знання (практичні навички і вміння, майстерність, професійні прийоми і звички) з гранично абстрактним. Ціна як концентрована енергія абстрактної інформації дає можли-

вість кожному економічному агенту одержати оцінку своїх специфічних знань. Практичним наслідком цих методологічних положень є висновок про необхідність посилення державної відповідальності за розвиток фундаментальної науки і «людського потенціалу» за умови формування системи «інституціональних сигналів», які сприяють інвестиціям у створенні й тиражуванні нововведень, підтримують конкуренцію [3, с. 56]. Як зазначає Ф. фон Гайек, держава може втручатися у сферу інформації і сферу освіти. Однак реальна проблема полягає в тому, щоб визначити, якою має бути міра державної (урядової) участі в їх діяльності [9, с. 384]. Адже головне – у розвитку ініціативи індивіда та її розвитку.

Необхідно згадати концепцію «невідокремленого знання». Його суть полягає в акценті на персональному, особистісному знанні, яке існує лише «в голові» людини та передається від учителя до учня, а тому невідокремлюване від індивіда. Воно відрізняється від кодифікованого знання, відокремленого від людини, оскільки може існувати та передаватися іншим особам без особистого контакту у формі підручників, документальних фільмів, інтернет-ресурсів тощо. Невідокремлюване (персоналізоване, особистісне) знання може бути як персональним, так і колективним. Воно підлягає вимірюванню, і в умовах постіндустріального суспільства таким мірилом є ринок: уже відносно давно створений «ринок спортсменів», на прикладі якого можна зрозуміти закони ціноутворення; активно формується «ринок вчених»; твори мистецької, культурної творчості тривалий час беруть активну участь у ринкових процесах, не кажучи про «шоубізнес». Сформувалися різноманітні корпорації (світовий ринок володарів учених звань), які діють відповідно до встановлених ними законів, згідно з якими попит визначає пропозицію, а люди в певному смислі купуються і продаються. Сьогодні рейтинг ученого залежить від звання, кількості публікацій і т. ін. Вважається, що незабаром кожному вченому і спеціалісту призначатиметься ціна – така логіка економіки невідокремленого знання.

Що стосується інтелектуальної власності, то ситуація аналогічна: певний продукт (знання) потрібно продати на ринку, отже, у нього є власник і ціна, за якою він продається. Якщо знання продане, то власник змінюється. По суті, йдеться про ринок кваліфікованої робочої сили – носія «невідокремленого знання».

Необхідно зазначити процес формування інститутів ринку знань: посередницькі фірми, які з'єднують виробників знань (НДІ, університети, академії) з їх споживачами; інноваційні менеджери; юридичні фірми, що організують процес оформлення інтелектуальної власності на стадіях її виникнення, передання та інших трансформацій; «інкубатори» для «вирощування» інноваційних фірм; технопарки; біржі, які торгують знаннями; венчурні фонди та інші типи фондів для фінансування виробництва знань; виставки; наукові музеї; центри трансферу технологій; центри перекваліфікації кадрів. До цього переліку можна віднести «фабрики зірок», а також нові форми освіти, основані на авторитеті інноваційних знань.

Для нового суспільства, тобто «суспільства знань», насамперед змінюється статус знання, що має надзвичайне значення. Принципи нової системи багатства, що зароджується, не можуть стати зрозумілими в межах традиційної економіки, а лише через сутнісні зміни в самій економіці, які кореспондуються з утвердженням «суспільства знань», що ґрунтується на результатах інформаційної революції. Поняття «інформація» і «знання» близькі за змістом, тому відповідно співвідносяться визначення «інформаційне суспільство» і «суспільство знань». У теорії «інформаційного суспільства» констатується, що в умовах постіндустріального розвитку інформація перетворюється на основний ресурс соціоекономічного зростання, його визначальний фактор. Ідеться більшою мірою про «соціотехнологічну» методологію, яка обмежується суто технологічними детермінантами. У теорії «суспільства знань» відповідний підхід не заперечується, од-

нак увага концентрується на тому, що «безпосереднім генератором інформації, а отже, її першоосною є людина» [10, с. 504]. Відповідно найціннішим ресурсом стає не просто знання, а людина в її системному визначенні як носій інформації та знання.

Зазначені акценти істотно розширюють методологічні можливості наукового осмислення суспільно-економічних трансформацій, зокрема протиставлення «ринку» і «соціального суспільства». За сутнісним визначенням «суспільство знань» є повноформатним соціальним суспільством і більшою мірою, ніж концепція «інформаційного суспільства», дистанціюється від принципів капіталізму, його методологічних конструкцій і органічніше вписується в параметри посткапіталістичного соціального суспільства. «Суспільство знань» готує логічний фундамент, на якому розгортаються неоекономічні начала в господарській діяльності.

Теоретично і методологічно важливим є зміна акцентів у «суспільстві знань» стосовно визначення основного джерела соціоекономічного зростання та розвитку. Знання беруть на себе функцію основної продуктивної сили в економіці, насамперед через визначальну роль у створенні додаткової вартості («більшого з меншого»), а також з огляду на домінуючість у структурі дієвого (активного) капіталу. Вплив знання на знання є головним джерелом продуктивності. У цій формулі, яка є базовою для метаекономіки, джерелом продуктивності є не конкурентна взаємодія інтересів, не взаємодія капіталів, не вплив капіталу на капітал і не просто вплив інформації на інформацію, а вплив знання на знання. Вплив капіталу на капітал – індустріальна епоха, а вплив знання на знання – «це вже постіндустріалізм, це метаекономіка, це якісно нове, що достатньою мірою концептуально не осмислене суспільством, суспільством, що реалізує свій креативний потенціал не на ринкових, а на протилежних ринкові освічених розумом детермінаціях» [10, с. 504]. Саме в цьому аспекті можна зрозуміти сутність «суспільства знань».

Варто підкреслити, що «суспільство знань» – типове «нелінійне явище». Відбувається така концентрація знань, за якої їх сума не відповідає сумі арифметичній: фактори примножуються, а не складаються (додаються), і це визначає закони «нелінійного світу», який описується «синергією» і вимагає іншої «інтуїції». В основі «суспільства знань» – тільки нелінійні явища, пов'язані з необерненістю обміну знаннями, їх примноженням і кооперативними ефектами під час їх одержання і використання. Обмін і поширення знань сприяють їх примноженню, а університети та вся система освіти є засобом для цього.

Вимір знань – методологічно дуже «тонка» річ, оскільки знання – це продукт, з одного боку, частковий, який можна присвоювати, а з іншого – суспільний, який належить усім. Тому сформувалися два підходи до виміру знань: «за витратами на їх виробництво і за ринковою вартістю проданих знань».

Витрати на «виробництво знань» включають витрати на наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки, вищу освіту, програмне забезпечення. Для знання як суспільного блага акт визнання полягає в його використанні у певній формі. Розвиток виробництва свідчить про зростання вартості знань у всіх суспільних процесах. Капіталізація знань залежить від створення державою необхідних умов, які включають систему заходів, які стимулюють бізнес вкладати гроші в наукові дослідження. Чим вища частка витрат на науку і знання, тим більш результативна й ефективна державна політика у сфері інновацій. Організація попиту на знання – пряма функція держави.

У контексті підходу, базованого на принципах «суспільства знань», який одержав назву «верхній шлях», передбачається створення нових можливостей для ефективного розвитку. Основою метою стратегії стає не максимізація додаткової вартості під час використання дешевшої праці (або природних запасів для країн сировинної орієнтації), а створення продуктів чи процесів нового покоління з якісно новими властивостями, насамперед висококваліфікованих працівників. Головною домінуючою

в «суспільстві знань» стають людина, її інтелект, творчі можливості, освіченість, моральні й культурні цінності – усе, що потрапляє під визначення «інтелектуальний потенціал».

Висновки. «Суспільство знань» є відображенням нового суспільного буття, яке одержало назву «постіндустріальне суспільство» як фаза техногенної цивілізації. Ця фаза конститує епоху «пост». Формування «суспільства знань» зумовлене зміною ролі інновацій як ключової, рушійної сили продуктивнішого соціоекономічного зростання. Фундаментальними основами концепції «суспільства знань» є освіта і підготовка кадрів, інновації і технології, інформаційна інфраструктура і економічний та інституціональний режим (середовище), що сприяє нововведенням. Постійне інвестування в цій сфері створює умови для ефективного використання знань з метою загального зростання та постійного піднесення. «Суспільство знань» є складовою філософії, основаної на принципах індивідуалізації, основа якої – інтелектуально-розумова домінанта. З метою забезпечення стратегії переходу до нової соціальної реальності розробляють методології оцінки знань, які дають змогу ідентифікувати можливості й готовність кожної країни стати на шлях розвитку, орієнтованого на знання. Генератором і носієм ідей «суспільства знань» є людина як головна рушійна сила пізнання і творчості.

Список літератури / References:

1. Кочетков В.В. К вопросу о генезисе постиндустриального общества / В.В. Кочетков, Л.Н. Кочеткова // Вопросы философии. – 2010. – № 2. – С. 20-25.
Kochetkov, V.V. and Kochetkova, L.N. (2010), “To the question of the genesis of post-industrial society”, *Voprosy filosofii*, no. 2, pp. 20-25.
2. Степин В.С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность / В.С. Степин // Вопросы философии. – 2003. – № 8. – С. 19-22.
Stepin, V.S. (2003), “Self-developing systems and postnonclassical rationality”, *Voprosy filosofii*, no. 8, pp. 19-22.
3. Экономика знаний: кол. моногр. – М.: ИНФРА-М, 2008. – С. 9-32.
Ekonomika znaniy [Knowledge Economy], monograph, INFRA-M, Moscow, Russia.
4. Эдвинсон Л. Корпоративная долгота / Л. Эдвинсон. – М.: ИНФРА-М, 2003. – С. 83.
Edvinson, L. (2003), *Korporativnaia dolgota* [Corporate longitude], INFRA-M, Moscow, Russia.
5. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т. Стюарт // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология. – М., 1999. – С. 393.
Stiuart, T. (1999), “Intellectual capital”, in *Novaia postindustrialnaia volna na Zapade*, Moscow, p. 393.
6. Мильнер Б.З. Управление знаниями / Б.З. Мильнер. – М.: ИНФРА-М, 2003. – С. 2.
Milner, B.Z. (2003), *Upravleniye znaniiami* [Knowledge management], Moscow, Russia.
7. Емелин В.А. Технологические соблазны информационного общества: предел внешних расширений человека / В.А. Емелин, А.Ш. Тхостов // Вопросы философии. – 2010. – № 5. – С. 85-89.
Yemelin, V.A. and Tkhostov, A.Sh. (2010), “Technological temptations of the information society and limit external extensions of man”, *Voprosy filosofii*, no. 5, pp. 85-89.
8. Афанасьев В. Метод экономической двойственности / В. Афанасьев // Вопросы экономики. – 2005. – № 8. – С. 5.
Afanasyev, V. (2005), “Method of economic duality”, *Voprosy ekonomiki*, no. 8, p. 5.
9. Хайек Ф.А. Право, законодательство и свобода: современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф.А. Хайек. – М.: ИРИСЭН, 2006. – С. 383-384.

- Khayek, F.A. (2006), *Pravo, zakonodatelstvo i svoboda: Sovremennoye ponimaniye liberalnykh principov spravedlivosti i politiki* [Law, Legislation and Liberty: modern understanding of the liberal principles of justice and politics], IRISEN, Moscow, Russia.
10. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій / А.С. Гальчинський. – К.: АДЕФ-Україна, 2010. – С. 504-506.
- Galchynskiy, A.S. (2010), *Ekonomichna metodologiya. Logika onovlennia: kurs lekcii* [Economic methodology. The logic of the update: a course of lectures], ADEF-Ukraine, Kiev, Ukraine.

Цель. Исследование образовательного процесса на современном этапе цивилизованного развития человечества.

Методика. Рассмотрен образовательный процесс как стратегическое задание по формированию думающей, креативной личности. Раскрывается роль информационно-коммуникативных технологий в становлении «общества знаний», которое является составной философии, основанной на принципах индивидуализации, основа которой – интеллектуально-умственная доминанта.

Результаты. Современная техногенная цивилизация осуществляет через формирование нового состояния человеческого сознания влияние на развитие образования. Атрибутом современного мышления, основой формирования творческой личности есть инновации образовательной теории и практики. Образование сегодня является наиболее массовой и наиболее стратегически ориентированной сферой деятельности общества. Следовательно, производство эффективной стратегии усовершенствования образовательного процесса может влиять на глубокое изучение и философское обобщение как реального жизненного опыта, так и перспектив дальнейшего развития нашей цивилизации.

Научная новизна. Основываясь на методических принципах коммуникативной теории и философии образования, исследовано проблему образования как сферу глобализованного социального бытия, социальный институт и его адаптацию к потребностям суверенного государства, интеграции к международному образовательному пространству.

Практическая значимость. Практическая значимость статьи заключается в раскрытии актуализации проблемы развития образования в контексте философского осмысления, открывает возможности реализации личностного потенциала именно в сложном и многогранном мире глобальных трансформаций.

Ключевые слова: образование, общество знаний, информационное общество, знание, цивилизация, глобализация.

Objective. To study the educational process at the modern stage of civilization development.

Methods. Educational process is analyzed as a strategic task of thinking and creative personality formation. We reveal the role of information and communication technologies in the formation of the «society of knowledge», which is a part of the philosophy based on the principles of individualization, the foundation of which is an intellectual and mental dominant.

Results. Modern technogenic civilization influences the development of education through the formation of a new state of human consciousness. An attribute of modern thinking and the basis of the formation of a creative personality are innovations of educational theory and practice. Education today is the most mass scale and the most strategically oriented sphere of society activity. Therefore, the development of effective strategies for the educational process improving should contribute to the deep study and philosophical generalization of real life experience and prospects of the further development of our civilization.

Scientific novelty. The problem of education as a sphere of globalized social being, as a social institution and its adaptation to the needs of a sovereign state, integration into international educational space is studied based on the methodological principles of communicative theory and philosophy of education.

Practical importance. The practical significance of the article is in the disclosure of actualization of the education development problem in the context of philosophical reflection. This opens the

possibility of personal potential realization in a complex and multifaceted world of global transformations.

Key words: *education, knowledge society, information society, knowledge, civilization, globalization.*

Рекомендовано до публікації д-ром філос. наук,
проф. Нікітіним Л.М. Дата надходження рукопису 25.01.2013 р.

УДК 811.111'255.2:6

Усачев В.А., канд. филос. наук, доц.

Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского, г. Донецк, Украина,
e-mail: avercesar@mail.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Usachev V.A., Cand. Sci. (Philos.), Assoc. prof. Donetsk National University of Economics and Trade named after Michail Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: avercesar@mail.ru

ACTUAL PROBLEMS OF TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS IN ENGLISH

Цель. Изучить особенности перевода научно-технических текстов в английском языке, становящимся все более востребованным в связи с ускоряющимся научно-техническим прогрессом современного мира, анализировать требования, предъявляемые к переводчикам по адекватности и эквивалентности перевода и оригинала, рассмотреть значимость перевода научно-технической литературы как способа обмена и распространения информации в мировом сообществе.

Методика. Проведено исследование специфики научно-технического перевода англоязычных текстов, адекватности интерпретированного материала, с соблюдением лингвистических и технологических особенностей предоставляемой на перевод документации. Проанализированы трудности, возникающие при переводе технических текстов, а также психологические особенности и теоретическая подготовленность переводчика научно-технической литературы.

Результаты. Процесс перевода является своеобразной языковой деятельностью, направленной на наиболее полное воссоздание на другом языке содержания и формы иноязычного текста. Что же касается перевода научно-технической литературы, то тут наиболее важна точная передача языкового материала, ошибки в передаче которого сопряжены с последующими трудностями в работе с документацией или техникой. Для воссоздания всех особенностей оригинала переводчик должен передать не только мысль в отдельных общих чертах, но и все нюансы, что особенно относится к переводу технической литературы. Точность перевода как отдельных частей текста, так и всего текста в целом, и определяет качество научно-технического перевода. Для правильного и полного перевода научно-технической литературы прежде всего необходимо правильно понять и перевести связанные между собой смысловые группы слов, составляющие мысль предоставляемого отрезка информации. Следовательно, при оценке перевода надо учитывать не только то, сколь верно переведены все предложения, абзацы, текст в целом, но и то, насколько точны найденные переводчиком частные